

DOKO TRIPKOVIĆ, naučni savetnik
Institut za savremenu istoriju
Beograd, Trg Nikole Pašića 11

KARDELJ–HARIMAN: „ŠTA POSLE TITA“

Averel Hariman (Averell Harriman), čovek sa velikim diplomatskim iskustvom, specijalni izaslanik predsednika SAD u Evropi za vreme Drugog svet-skog rata, poznati biznismen i političar, koji se više puta sastajao sa jugosloven-skim liderom Josipom Brozom Titom, došao je u Jugoslaviju septembra 1976, u jeku predsedničke izborne kampanje u svojstvu specijalnog savetnika guvernera Džimija Kartera, predsedničkog kandidata Demokratske partije (u novembru je i ostvario pobedu na izborima). Namera mu je bila da izvidi situaciju u Jugoslaviji, da čuje mišljenja jugoslovenskih rukovodilaca, prvenstveno Tita, o unutrašnjim pitanjima i aktuelnim međunarodnim problemima, te da prenese poruku predsedničkog kandidata Kartera o politici koju će njegova administracija voditi prema Jugoslaviji u slučaju pobeđe na izborima. U odsustvu Tita te poruke je saopštio Edvardu Kardelju, članu Predsedništva SFRJ, dugogodišnjem najbližem saradniku Josipa Broza, od koga je tom prilikom mogao da čuje mišljenja i procene koje su nesumnjivo odražavale i Titova gledišta. Ovde donosimo zabeležku o tom razgovoru.

Šta će biti sa Jugoslavijom posle smrti Josipa Broza Tita – ključno pitanje koje se postavljalo 70-ih godina 20. veka pred vodećim međunarodnim faktorima – bilo je glavni predmet ovog razgovora i interesovanja Harimana. O budućnosti Jugoslavije najviše se spekulisalo u zapadnoj štampi i to sve više kako su odmicala godine u kojima je Tito već bio zagazio u devetu deceniju života. Bilo je tu raznih nagađanja i scenarija, u suštini sa jednim zajedničkim imeniteljom – vrlo teško će se očuvati jedinstvo ove višenacionalne zemlje zasnovano na komplikovanoj federalnoj strukturi čiji je najveći garant održivosti bila harizma i autoritet Titove ličnosti. Procenjivalo se da će odlaskom tako krupne figure neminovno uslediti jačanje separatističkih snaga, čime će se sve više dovoditi u pitanje i sam opstanak Jugoslavije kao zajedničke države. Uz to, spekulisalo se i o promeni unutrašnjeg sistema, tj. da se Titova varijanta komunističkog uređenja neće održati već da će se transformisati u model sličan sovjetskom ili, pak, ići u pravcu liberalizacije zapadnog tipa. U uskoj korelaciji sa ovakvim procenama i spekulacijama, smatralo se da Jugoslavija neće zadržati međunarodni položaj koji je Tito uspostavio sredinom 50-ih godina, a koji je bio zasnovanom na politici balansa između Istoka i Zapada, preciznije rečeno između dve supersile – SSSR i SAD.

Vlade velikih sila i drugih zainteresovanih država nisu se javno bavile takvim spekulacijama, ali su sve veću pažnju posvećivale analizama i procenama u pogledu budućnosti posttitovske Jugoslavije, u kojima su pored vlastitih interesa i ciljeva glavni predmet bile namere i mogućnosti suparničke strane. Na tu temu se dosta govorilo u diplomatskim krugovima i u neoficijelnim razgovorima sa jugoslovenskim sagovornicima, a u retkim i posebnim slučajevima, kao što je ovaj koji prezentujemo, u susretima predstavnika velikih sila sa najvišim jugoslovenskim zvaničnicima. U svakom slučaju ključni međunarodni činoci su se, i pored zvaničnog stava da podržavaju jedinstvo Jugoslavije i da u tom smislu neće menjati politiku ni posle Titove smrti, vrlo ozbiljno spremali za razvoj situacije koji bi mogao ići u pravcu destabilizacije i dezintegracije zemlje.

Tito i njegovi najbliži saradnici, na prvom mestu Edvard Kardelj, aktivno su radili na preuređenju unutrašnjeg sistema računajući da bi te promene mogle osigurati stabilnost zemlje i karakter društvenog uređenja i posle odlaska jugoslovenskog predsednika sa životne scene. Federalno ustrojstvo je transformisano u smislu uspostavljanja visokog stepena samostalnosti federalnih jedinica, a na saveznom nivou, na kojem su ipak zadržane značajne nadležnosti, uveden je sistem paritetnog predstavljanja i kolektivnih organa (predsedništava SFRJ, SKJ, društveno-političkih organizacija i dr.). Sfere politike i privrede su zasnovane na „delegatskom sistemu“ i „udruženom radu“, a društvene delatnosti na „interesnim zajednicama“. Sve te novine koje su pod Kardeljevim rukovodstvom razrađivane početkom 70-ih, a potom (1974) ušle u novi Ustav, nisu menjale suštinu komunističkog poretka. Jedino su promene u federalnoj strukturi, za koje su njeni tvorci verovatno mislili da će doprineti očuvanju zajedničke države, imale – kako se kasnije pokazalo – bitan uticaj na sudbinu Jugoslavije.

Prema ovoj zamisli, glavnu ulogu u održavanju potrebnog stepena kohezije, državnog subjektiviteta i integriteta trebalo je da imaju Savez komunista Jugoslavije, vojska, kao i spoljna politika koja bi ostala u isključivoj nadležnosti savezne države. Računalo se da bi SKJ – čija se vodeća politička uloga sve više forsirala posle slučaja sa Čehoslovačkom – delujući na principima tzv. demokratiskog centralizma i vojna organizacija sa sistemom subordinacije, i pored primene federalnog pariteta u njihovoj organizaciji i funkcionisanju, mogli predstavljati efikasnu branu separatizmu.

Jedinstvena spoljna politika na federalnom nivou trebalo je da osigura stabilnost međunarodnog položaja zemlje, od čega je u velikoj meri zavisila i stabilnost na unutrašnjem planu. Osnovni koncept spoljne politike i međunarodnog položaja Jugoslavije – osmišljen sredinom 50-ih godina, čiju je suštinsku komponentu činila politika ekvidistance i balansa između Istoka i Zapada, uz vrlo dinamičnu angažovanost na spoljnopolitičkom planu koja se prevashodno izražavala kroz politiku nesvrstanosti – davao je krupan doprinos političkoj stabilnosti i ekonomskom razvoju zemlje. Tito i Kardelj su bili uvereni da takav spoljnopolitički kurs, kojeg su se dosledno držali u prethodnom periodu i koji se pokazao prilično delotvornim, može i treba da opstane kao trajna orijentacija i posle njio-

vog odlaska s političke scene. Smatrali su stoga da aktivnosti na spoljnopolitičkom planu treba intenzivirati kako bi se još više učvrstila međunarodna pozicija zemlje. U tome su se 70-ih godina, poslednje decenije njihovog života, i lično dodatno angažovali i pored toga što je Tito bio u poodmaklim godinama a Kardelj imao ozbiljne zdravstvene probleme.

Posebno je bilo uočljivo pojačanje Titove aktivnosti u odnosima sa supersilama, sa kojima je uspostavljena kontinuirana komunikacija na najvišem političkom nivou. Tokom te decenije Tito se često sastajao sa sovjetskim liderom Leonidom Brežnjevom (četiri puta je posetio SSSR, Brežnjev dva puta Jugoslaviju; sastajali su se i na međunarodnim konferencijama), a susreo se i sa svim američkim predsednicima iz toga perioda: Ričardom Niksonom (dva puta), Džeraldom Fordom i Džimijem Karterom. Osnovna svrha takvog angažmana bila je učvršćenje kontinuiteta političkog kursa supersila prema Jugoslaviji, što je predstavljalo najvažniju garanciju za njenu budućnost. Pored brojnih susreta sa liderima nesvrstanih i evropskih zemalja, krajem 70-ih godina uspostavljen je politički dijalog na najvišem nivou i sa Kinom (Tito je posetio Kinu 1977, a novi kineski lider Hua Kuofeng Jugoslaviju 1978), silom u usponu koja je – posle dugog perioda izolacije – sve krupnijim koracima stupala na svetsku političku scenu.

Razgovor Kardelja sa Harimanom vođen je u vreme relativne stabilnosti situacije i u Jugoslaviji i u svetu. Odnosi između Istoka i Zapada kao i dveju supersila prolazili su kroz fazu detanta, čiji je vrhunac predstavljala Evropska konferencija o bezbednosti i saradnji (KEBS) koja je održana u Helsinkiju 1975. godine. Međutim, suprotnosti i sukobljavanja između SAD i SSSR-a su se – i pored formalnog zalaganja za popuštanje zategnutosti - nastavljali, ispoljavajući se prvenstveno kroz brojne regionalne oružane konflikte, stvaranje novih kriznih žarišta u svetu, kroz nastavak trke u naoružanju koja se nije prekidala uprkos pregovorima Moskve i Vašingtona o smanjenju i ograničavanju naoružanju (SALT II) koji su vođeni tih godina.

ZABELEŠKA¹

o razgovoru člana Predsedništva SFRJ Edvarda Kardelja sa Averelom Harimanom, specijalnim savetnikom demokratskog kandidata za predsednika SAD Dž. Kartera, 25. septembra 1976. godine u Skopju

Na početku razgovora Hariman je izrazio zadovoljstvo što se drug Kardelj oseća bolje, što vidi da je njegovo zdravstveno stanje sada dobro i pita da li će se uskoro vratiti redovnim obavezama ili će morati još neko vreme da se pridržava određenog režima i štedi snage. Drug Kardelj je odgovorio da će od 1. oktobra

¹ Arhiv Jugoslavije (AJ), Kabinet Predsednika Republike (KPR), 837, I-3-a/107–221.

bra normalno na posao, da mu nedostaje još malo kondicije, ali se oseća zdravim. Dodao je da mu ovaj razgovor ne pada teško, već da to smatra odmorom.

Hariman je na ovo rekao da mu je drago što se drug Kardelj oporavio, jer su u SAD bili veoma zabrinuti zbog njegove bolesti, zato što „veruju da u budućnosti on treba da odigra važnu ulogu u Jugoslaviji“. Drug Kardelj mu je odgovorio da jedan čovek ne znači mnogo. Jugoslavija je stabilna zemlja. „Ali, ima samo jedan Kardelj“ – rekao je Hariman. „Ima i drugih“ – odgovorio je drug Kardelj i u nastavku rekao da će boravak i razgovori Harimana u Jugoslaviji doprineti da naši odnosi budu bolji i realniji. Mi smo se u poslednje vreme našli u sukobu sasvim nepotrebno. Sa malo više volje to se moglo izbeći.

Hariman je, zatim, izneo da je imao korisne razgovore sa Minićem i Žarkovićem.² Iznenađen je da se u Jugoslaviji poklanja tolika pažnja nedavnom terorističkom incidentu. Ono što su teroristi iz jugoslovenske emigracije učinili otmajući avion i podmećući bombe od kojih je poginuo jedan američki policajac veoma mnogo je naškodilo njima samima i naišli su na široku osudu u SAD.³

Nije reč o ustašama i „letcima“ koje su oni rasturali, nego pre svega o našim međusobnim odnosima, to jest o odnosima između Jugoslavije i SAD, rekao je drug Kardelj. Zato smo mi reagovali. Imali smo utisak da neko želi da kvari naše odnose, a zatim predložio Harimanu da se ne zadržavaju mnogo na ovim pitanjima pošto je on o njima detaljno razgovarao sa drugovima Minićem i Žarkovićem.

Hariman je odgovorio da mu je drago što drug Kardelj to tako shvata. Drug Kardelj je još dodao da je terorizam, danas u svetu, ozbiljan problem i neće moći lako da se reši. Svet treba u mnogo čemu da se menja da bi se otklonili uslovi za nestajanje terorizma. Dobro je što se sada u OUN diskutuje o terorizmu. To može biti jedan korak napred u rešavanju tog problema.

Hariman je, u nastavku razgovora, naglasio da je jedan od bazičnih stavova politike SAD, bez obzira da li su na vlasti republikanci ili demokrati, da podržava snažnu, ujedinjenu, nezavisnu Jugoslaviju, slobodnu od svakog mešanja sa strane. Međutim, kaže da u SAD, ipak, postoji zabrinutost, jer nije jasno šta će biti sa Jugoslavijom kad „dođe tužni dan“.

Drug Kardelj je odgovorio da se često pita zašto SAD i SSSR troše toliko para na obaveštajne službe kad tako malo poznaju Jugoslaviju. Tito ne bi bio to

---

² Hariman je razgovarao sa Milošem Minićem, jugoslovenskim ministrom inostranih poslova i Vidojem Žarkovićem, članom Predsedništva SFRJ 24. septembra 1976.

³ Grupa od pet pripadnika ustaške emigracije koju je predvodio Zvonko Bušić otela je 10. septembra 1976. avion američke kompanije TWA na liniji Njujork–Čikago. Avion su usmerili prema Evropi i sleteli u Pariz. Tokom leta bacili su letke iznad Londona i Pariza u kojima je objašnjavana njihova borba za nezavisnu Hrvatsku. Uoči otmice aviona podmetnuli su bombu u stanici njujorškog metroa od koje je prilikom demontaže poginuo jedan policajac a još tri bila povređena. Predali su se francuskoj policiji, da bi potom bili izručeni SAD gde im je sledeće godine održano suđenje na kojem su Bušić i njegova supruga Džulijen osuđeni na doživotnu robiju, dok su ostala tri člana grupe osuđena na po 30 godina zatvora. Posle jedanaest godina ova trojka je pomilovana i oslobođena, a odmah potom i Džulijen Bušić, dok je Zvonko Bušić pomilovan i pušten na uslovnu slobodu 2008.

što jeste kad ne bi ostavio čvrstu Jugoslaviju. Sve što je do sada rečeno o Titu i njegovoj ulozi ne bi bilo realno, odnosno bilo bi besmisleno, ako ne bi bilo tako.

Neprijateljskih, separatističkih i drugih ljudi u našoj zemlji ima u svim republikama, ali Jugoslaviji ne preti opasnost sa te strane, od tih grupica koje su veoma malobrojne, već ta opasnost dolazi pre svega spolja. Mešanje spolja nja se i na te izolovane snage u zemlji i samo to im daje određenu snagu i veći značaj sa gledišta naše unutarnje politike. Međutim, Jugoslavija je unutarnje čvrsta, a ta čvrstina i jedinstvo pogotovo su ojačali poslednjih godina, kad se toliko mnogo špekuliše sa njenom budućnošću.

Otvoreno govoreći, nastavio je drug Kardelj, ono što mi doživljavamo to je zbog položaja Jugoslavije, to jest zbog njene nezavisne pozicije i nesvrstane politike koju vodi. Ta stalna tiha borba između SSSR i SAD vodi se preko leđa Jugoslavije. To je, u stvari, sukob dva vojno-politička bloka na našim leđima, na naš račun. Takozvana briga za Jugoslaviju posle Tita je upravo pokušaj da se preko raznih grupa u zemlji (nacionalističkih, separatističkih, kominformovskih i drugih) naruši jedinstvo i stabilnost Jugoslavije, da se Jugoslavija skrene sa nesvrstanog kursa i samoupravnog socijalističkog razvoja.

Ne vidimo pravi razlog zašto SAD imaju takav odnos prema Jugoslaviji, odnosno zašto se uključuju u taj pritisak protiv Jugoslavije. Verujemo da je u interesu SAD da imaju takav odnos prema nezavisnosti Jugoslavije, kako je Hariman rekao. Jer Jugoslavija kao nezavisna zemlja se aktivno bori protiv svih vidova konfrontacija u svetu. U tom pogledu poznato je zalaganje i doprinos Jugoslavije da se spreči konfrontacija širih razmera na Bliskom Istoku, njen doprinos na Helsinškoj konferenciji,⁴ na Konferenciji u Kolombu,⁵ u rešavanju problema svetskog ekonomskog sistema, zatim doprinos Jugoslavije na Berlinskoj konferenciji⁶ i zalaganja da se diktaturi proletarijata da demokratska i samoupravna forma itd. Sve su to primeri koji ilustruju zalaganje Jugoslavije za nekonfrontaciju u svetu uopšte, to jest za miroljubivu koegzistenciju, a između Sovjetskog Saveza i SAD posebno. Zato nas čudi što se SAD uključuju u tu kampanju i pritisak koji se vrši na Jugoslaviju. Jer, čak i pod teoretskom pretpostavkom da dođe do unutrašnjeg sukoba u Jugoslaviji šanse ima samo istočni blok, a ne SAD. Drugim rečima, u slučaju nekog unutrašnjeg sukoba u Jugoslaviji snage koje bi se vezale za Sovjetski Savez došle bi na vlast. To je jedina alternativa, druge nema. Ne postoje šanse za nekakav sporazum i podelu 50:50, to jest fifti-fifti – SAD ne bi dobile ništa.

Hariman je odgovorio da ne zna ni jednu odgovornu grupu u SAD, u vladi ili izvan nje, koja bi želela da oslabi Jugoslaviju. Naprotiv, SAD žele da Jugoslavija ojača. Mala grupa fašističkih terorista ne može ništa da učini, pa zato njen

---

⁴ Konferencija o evropskoj bezbednosti i saradnji (KEBS), Helsinki 1975.

⁵ Avgusta 1976. održana je Peta konferencija nesvrstanih zemalja u Kolombu, Šri Lanka.

⁶ Reč je o prvoj konferenciji komunističkih i radničkih partija Evrope, održanoj juna 1976. u Berlinu.

značaj ne treba preувелиčавати. Ono, do čega je SAD stalo jeste nezavisna i jedinstvena Jugoslavija. Međutim, briga o tome šta će biti posle Tita vezuje se za postojanje separatističkih elemenata koji u povezanosti sa Moskvom mogu biti opasni za nezavisnost Jugoslavije. Iako SAD imaju puno poverenje da Jugoslavija može sama sobom da upravlja spremne su – i to ваži za obe partije – da joj, kao i u vreme Trumana kad su Jugoslaviji isporučeni tenkovi i avioni, daju pomoć i sada, odnosno ako i kada zatreba.⁷ „Međutim, каже Hariman, ja ne verujem Moskvi i plašim se da su njene namere da уништи ovakvu Jugoslaviju. Zato se mi u SAD i bojimo“.

Zatim je, govoreći o detantu, rekao da tu postoji terminološki nesporazum. Ova reč znači „popuštanje zategnutosti“, a proces koji se njome kvalifikuje je, de facto, samo „poboljšavanje odnosa između SAD i SSSR“. U okviru tog poboljšanja odnosa SAD su bile veoma zainteresovane da se spreči dalje širenje nuklearnog naoružanja i time obezbede da ne dođe do atomskog rata. U razgovoru koji je vodio u Moskvi, каже, Brežnjev mu je, izgleda, veoma iskreno govorio o miroljubivoj saradnji u svetu, ali i rešenosti SSSR-a da pomaže oslobodilačke pokrete. „Bojim se, nastavlja Hariman, da Rusi nemaju nameru da 'oslobode' Jugoslaviju od njene nezavisnosti“. Hariman dalje каже da ne veruje da će Rusi povesti nuklearni rat niti da će Crvena armija marširati na Evropu, ali se plaši da su oni zainteresovani da šire svoj uticaj. „Zbog toga, guverner Karter želi da Vas obavestim da, ukoliko, on postane predsednik SAD, možete računati da će Vam pružiti istu pomoć kao nekad Truman. To je poruka koju sam imao za Predsednika Tita, ali je, umesto njemu, saopštavam sada Vama“.

Hariman je nastavio izražavajući zabrinutost što u Jugoslaviji postoji uverenje da SAD hoće da se mešaju u unutrašnje stvari Jugoslavije. Каже da u SAD dejstvuje mnogo emigrantskih grupa i organizacija – litvanska, estonska, poljska, mađarska i mnoge druge. Te se grupe ne mogu ukinuti – štiti ih ustavno uređenje SAD. Međutim, što se Jugoslavije tiče, ni jedna od dve partije u SAD ne želi drugo no da pruži podršku Jugoslaviji.

Drug Kardelj je odgovorio, naglasivši ponovo, da nas ne zabrinjavaju te emigrantske grupice, već stalno prisutna teza da se one koriste kao argument za priče o nestabilnosti Jugoslavije i „šta posle Tita“. Nas u Jugoslaviji ne interesuje i našu pažnju ne okupira šačica terorista koji čak u odnosu na brojnu jugoslovensku emigraciju u SAD ne predstavljaju ništa, a kamoli unutar naše zemlje. Najveći deo te emigracije je protiv terorista. Na primer, „Hrvatska bratska zajednica“, koja okuplja najviše ljudi hrvatske nacionalnosti je protiv terorista i gaji prijateljski odnos prema takvoj Jugoslaviji kakva jeste. Drugim rečima, nas ne zabrinjava snaga šačice terorista, već činjenica da ona dobija spoljnu podršku, da se koristi za mešanje u naše unutarnje poslove i za kvarenje naših odnosa sa SAD.

---

⁷ Misli se na pomoć koju su SAD pružile Jugoslaviji posle njenog sukoba sa IB-om 1948. godine. U sklopu tzv. Tripartitne pomoći (SAD, Velika Britanija, Francuska) Jugoslaviji su početkom 50-ih godina isporučene i velike količine naoružanja i vojne opreme, najviše iz SAD.

U nastavku drug Kardelj je rekao da je Jugoslavija za politiku detanta – bez obzira kakvo ime dajemo toj politici – da je ona istorijska nužnost, da su saradnja između SSSR i SAD takođe nužnost i da se nazad ne može ako se ne želi i neće novi svetski rat. Detant je, u stvari, produžetak politike iz drugog svetskog rata, to jest one politike koja je utvrđena u Teheranu, Jalti, Potsdamu i u određenom smislu proizlazi iz saradnje i dogovaranja saveznika u tom periodu. Jugoslavija je i tada podržavala tu politiku. Ali, mi se dobro sećamo i dogovora Čerčil – Staljin o Jugoslaviji i tada smo oštro reagovali i nismo prihvatili sporazum o podeli Jugoslavije „fifti-fifti“.⁸ Bojimo se da i sada neko ne radi na tome. To je naša preokupacija. Jer, takozvana „Zonenfeldova doktrina“ pobuđuje sumnje i upućuje nas na razmišljanja u tom pravcu, iako su i Ford i Kisindžer globalno prihvatili takvu Jugoslaviju kakva je ona danas.⁹

Hariman je, zatim, rekao da mora „ispraviti“ druga Kardelja u vezi sa sporazumom „fifti-fifti“. Kaže da je bio u Moskvi u vreme kad je načinjen taj sporazum između Čerčila i Staljina. Boravio je tamo kao posmatrač. Posetio je jedno jutro Čerčila. Čerčil mu je pokazao pismo spremljeno za Ruzvelta u kome se govori o sporazumu „fifti-fifti“, Hariman ističe da je tada rekao Čerčilu da ne šalje to pismo Ruzveltu jer će ga on odbiti. Dodao je da je ovu epizodu opisao u svojoj knjizi (primerak je poklonio drugu Kardelju),¹⁰ a da se o ovoj temi, ni u Jalti ni kasnije, više nije govorilo.

⁸ Staljin i Čerčil su se oktobra 1944. u Moskvi sporazumeli da zajednički rade u Jugoslaviji na bazi podela interesa 50–50%.

⁹ Nazvana po Helmutu Zonenfeldu (Helmut Sonnenfeldt), savetniku u Stejt departmentu. Navodi iz njegovog izlaganja na konferenciji američkih ambasadora u Evropi u Londonu, decembra 1975, objavljeni su u američkoj štampi marta 1976, što je izazvalo mnogobrojne reakcije u političkim krugovima i javnosti u SAD i u Evropi. On je, kako su interpretirani njegovi stavovi, tada u suštini poslao sledeću poruku SSSR-u: mi smo otpisali Istočnu Evropu, vi sada treba da otpišete Zapadnu Evropu. Mada je Zonenfeld negirao ispravnost takve interpretacije, a državni sekretar Henri Kisindžer, predsednik Ford i ostali visoki funkcioneri administracije uveravali da se ništa nije promenilo u američkoj politici, da SAD ne nameravaju da Sovjetskom Savezu prepuste potpunu kontrolu nad istočnoevropskim zemljama, kod većine posmatrača i komentatora ostao je utisak da je takva interpretacija Zonenfeldovih stavova ipak korektna. Što se tiče američke politike prema Jugoslaviji, Zonenfeld je tom prilikom, između ostalog, rekao: „Prema tome, naša osnovna politika ostaje i dalje ona koju vodimo od 1948–49, da Jugoslavija ostane u položaju stvarne nezavisnosti od Sovjetskog Saveza. Međutim, istovremeno bismo želeli da oni budu manje neprijatni i treba da im dozvolimo da se zadovolje sa malim. Mi treba posebno da ih oslobodimo iluzija o tome da je naš interes za njihovu relativnu nezavisnost veći od njihovog sopstvenog interesa, te da zbog toga ne treba ništa da plate“. (AJ, KPR, 837, I-5-b/104–21, izveštaji iz Vašingtona, april 1976). Pod „plaćanjem“ se podrazumevalo manje suprotstavljanje Jugoslavije američkoj politici prema različitim međunarodnim pitanjima i problemima – što su američki zvaničnici inače stalno tražili u razgovorima sa jugoslovenskom stranom, pa i u ovom susretu Harimana sa Kardeljem. Jugoslovenska vlada je vrlo oštro reagovala na ovakve stavove, ali su se posle izjava samog Zonenfelda da je pogrešno interpretiran i uveravanja Kisindžera i Forda da američka politika prema Jugoslaviji ostaje nepromenjena, polemike u vezi sa ovim stišale.

¹⁰ Reč je o knjizi *Special Envoy to Churchill and Stalin, 1941–1946* (koautor Abel Elie), objavljenoj 1975.

Drug Kardelj je u vezi sa ovim izneo da je njemu lično Staljin rekao da se on (Staljin) dogovorio sa Čerčilom i da Ruzvelt nije učestvovao u tom dogovoru.¹¹

Hariman se ponovo vratio na pitanja detanta i odnose SSSR–SAD. Kaže da će SAD nastojati da i u oblasti trgovine poboljšaju odnose sa SSSR. Guverner Karter je naročito zainteresovan da uradi nešto za ljude koji su lišeni osnovnih prava i u Americi i u svetu. Kartera posebno interesuje mišljenje Predsednika Tita o tome. Interesuje ga i sastanak u Istočnom Berlinu¹² i brine to što su neke zemlje još uvek pod dominacijom i uticajem SSSR. On se pita mogu li na tome SAD nešto uraditi. Hariman kaže da je o ovom pitanju razgovarao sa drugom Minićem i da mu je on objasnio jugoslavenske stavove. No, samom Harimanu izgleda da je posle sastanka u Istočnom Berlinu Moskva još dalje od toga da nekim zemljama prizna veću nezavisnost. SAD bi želele da, u tom pogledu, nešto učine, posebno zato što je u Helsinkiju SSSR prihvatio i „treću korpu“.¹³ Možda bi način da se nešto učini bio veći pritisak na SSSR. Do sada su činjeni naponi na planu ograničavanja i zabrane širenja nuklearnog naoružanja. Nikson je učinio pokušaj sa trgovinom, ali je „Džeksonov amandman“ te napore za sada onemogućio.¹⁴ SAD će i dalje vršiti pritisak na SSSR po pitanju dozvoljavanja iseljavanja Jevreja i drugih pitanja iz „treće korpe“. Američka javnost ne može da shvati da je SSSR potpisao nešto što sada neće da izvršava.

Bitno je, rekao je drug Kardelj, da se čini sve što je moguće da prepreke i granice između Zapadne i Istočne Evrope labave, da se omogući kretanje ljudi i ideja. U tom pogledu „treća korpa“ je značajna. Ali, na tome treba da se radi postepeno i da se čine praktični koraci. Jugoslavija kao socijalistička zemlja ima, na primer, u tom pogledu razvijenije odnose sa Italijom nego sa socijalističkim zemljama, odnosno veći i slobodniji je promet ljudi sa Italijom nego sa ovim ze-

¹¹ Misli se na razgovor sa Staljinom novembra 1944. u Moskvi, prilikom posete jugoslovenske delegacije koju je predvodio Ivan Šubašić. – E. Kardelj, *Sećanja*, Beograd, Ljubljana 1980, 67.

¹² Odnosi se na konferenciju KP evropskih zemalja.

¹³ Tzv. treća korpa usvojena završnim aktom na KEBS-u u Helsinkiju sadržavala je zaštitu slobodne cirkulacije ljudi i ideja, garanciju saradnje na humanitarnom polju, olakšavanje međuljudske komunikacije preko granice blokova, razmenu informacija. Pozivajući se na „treću korpu“, širom komunističkih zemalja osnivaju se helsinški komiteti za zaštitu ljudskih prava, a disidenti i ostali protivnici komunističkog režima dobijaju znatno više mogućnosti za razmah svojih delatnosti. Mnogi analitičari smatraju da se usvajanje „treće korpe“ pokazalo kao „prava mina postavljena ispod Istočnog bloka“ i da je to označilo početak kraja toga bloka i komunističkog sistema u Istočnoj Evropi.

¹⁴ Senator Henri Džekson (Henrz Jakson) podneo je 1974. amandman na federalni zakon o trgovini prema kojem se ograničava trgovina SAD sa zemljama sa netržišnom ekonomijom, sa restrikcijama slobode emigriranja i nepoštovanja ljudskih prava. Bio je prvenstveno usmeren na Sovjetski Savez kao odgovor na uvođenje posebnih taksi za Jevreje, kao i intelektualce, koji su pokušavali da emigriraju iz te zemlje. Amandman je usvojen u oba doma Kongresa, a Ford ga je potpisao početkom 1975. godine. Usvajanjem ovog amandmana praktično su osujećena nastojanjima sovjetskog rukovodstva, koja su u to vreme bila vrlo pojačana, da bitno proširi i intenzivira trgovinsku razmenu sa SAD i drugim zapadnim zemljama, što je, inače, trebalo da bude osnovni elemenat u pokušajima da se zaustavi sve veće zaostajanje sovjetske ekonomije u odnosu na Zapad.

mljama. Borba za izvršavanje „treće korpe“, nastavio je drug Kardelj, ne bi smela da dobije takav karakter da ometa praktične korake i onemogućava praktičnu saradnju, jer će se onda razlike, podele i nepoverenje zadržati, pa čak i produbljivati. A uslovi za praktičnu saradnju postoje, iako će ideološka borba da traje i razlike te vrste ne mogu biti lako prevaziđene. Važno je, međutim, da se čine praktični koraci u pravcu poboljšanja odnosa, da se nalaze veće mogućnosti za razmenu ljudi, ideja, literature itd. U tom pogledu, rekao je drug Kardelj da mu se svidela izjava Kartera o nekim praktičnim pitanjima razoružanja. Ta praktičnost Kartera je dobra. Dakle, neophodno je, zaključio je, da se čini sve da ne dolazi do neke vrste malog hladnog rata između SSSR i SAD na pitanju „treće korpe“, odnosno da insistiranje na „trećoj korpi“ ne postane „crvena krpa“ za izazivanje negativnih reakcija od strane SSSR. Treba insistirati na otvaranju granica između Istoka i Zapada, ali ne na način koji bi mogao da izaziva sumnju da se to želi iskoristiti za mešanje u unutrašnje poslove.

Vraćajući se ponovo na pitanje detanta drug Kardelj je rekao da je dobro svako ime ako se sam proces pravilno odvija. U vezi sa tim, kao i u pogledu odnosa prema SSSR-u i zemljama Istočne Evrope rekao je da na Zapadu i u Americi važi otprilike sledeći stav – da su sve zemlje Istočne Evrope sateliti Sovjetskog Saveza i da se prema njima treba odnositi kao prema satelitima. A to nije tačno, jer u tim zemljama se što-šta promenilo i nisu svi sateliti, na primer, Rumunija, Poljska, Mađarska, pa i DDR. Jugoslavija i Albanija su, inače, izvan blokova. Jedino bi se moglo reći da su danas ČSSR i Bugarska u prilično satelitskom položaju, prva, zbog svoje tragedije u vreme Dubčeka; druga, iz drugih razloga. Međutim, uopšte nije ni za koga korisno neku zemlju proglasiti satelitom, pa se onda prema njoj odnositi kao da nema nikakav svoj individualitet. Zato SAD ne treba da se postavljaju i odnose prema ovim zemljama samo kao prema bloku, već pre svega prema svakoj posebno, kao zemlji koja ima svoju ličnost. SAD bi trebalo to da imaju u vidu i da čine i praktične korake u više pravaca da se ta blokovska napetost smanjuje. Na primer, u razoružanju i korišćenju atomske energije u miroljubive svrhe. U tom pogledu postojeći monopol vodećih blokovskih država sve druge zemlje dovodi u podređeni položaj, jer teza o neširenju atomskog oružja – sama po sebi opravdana – u praksi se, u stvari, proširuje i na zahtev za neširenje atomske energije u miroljubive svrhe. A pri tome se polazi od argumentacije da onaj koji raspolaže atomskom energijom u miroljubive svrhe može proizvesti i atomsko oružje. To je, doduše, istina, ali se zato ni jedna zemlja neće odreći korišćenja atomske energije u miroljubive svrhe. Stoga će čitav sadašnji sistem zabrane širenja atomskog i nuklearnog oružja krahirati za sledećih deset godina ako se produži stanje koje danas postoji u toj oblasti. Jugoslavija je svojevremeno potpisala ugovor o zabrani širenja atomskog oružja, ali danas će biti sve teže prihvatiti sve obaveze koje proizlaze iz toga, ako i supersile ne učine neke korake u pravcu razoružanja i u pomoći drugim zemljama da počnu da koriste atomsku energiju za miroljubive svrhe. I Jugoslaviji je potrebna atomska energija za miroljubive svrhe.

Hariman je ovde dodao da su širenje i upotreba atomske energije u mirosljubive svrhe regulisani postojanjem i aktivnošću Međunarodne agencije za atomsku energiju (IAEA) u Beču, na šta je drug Kardelj odgovorio da je upravo ta agencija samo fasada i da ona negativno deluje na položaj malih zemalja u pogledu proizvodnje i korištenja atomske energije u mirosljubive svrhe. Drug Kardelj je zatim nastavio da oni koji proizvode atomsku energiju mogu da je koriste i za atomsko oružje. Ali, oni koji imaju monopol na atomsko oružje moraju preuzeti i odgovornost prema onim zemljama koje se odriču da proizvode to oružje. Jer, nenormalno je i neodrživo da oni koji imaju monopol na atomsko oružje ne snose nikakvu odgovornost prema onim zemljama koje se odriču tog oružja. Jugoslavija se, na primer, obavezala da neće proizvoditi atomsko oružje, ali se niko nije obavezao da takvo oružje neće upotrebiti protiv nje. Jugoslavija bi, inače, mogla da proizvodi atomsku bombu, bez obzira na to što je potpisala ugovor o neširenju atomskog oružja, ali bi to bilo besmisleno. Međutim, mi smatramo da se ta pitanja moraju drukčije rešavati, da se od nenuklearnih zemalja ne traži da se odriču proizvodnje i posedovanja atomskog oružja na takav način da im se time, u stvari, sprečava proizvodnja atomske energije u mirosljubive svrhe i da istovremeno, s druge strane, one zemlje koje imaju monopol na atomsko oružje učvršćuju taj monopol. Primera radi, drug Kardelj je ovde naveo da obogaćivanje urana za novu atomsku centralu koja se gradi u Jugoslaviji (Krško) mora da se vrši u SAD!

Na kraju ovog dela razgovora drug Kardelj je, kao lično mišljenje, izneo da je svet danas dovoljno mudar da bi prihvatio i priznao da Sovjetski Savez i SAD imaju „određenu količinu“ atomskog oružja, ali ne pod svim uslovima. Treba voditi računa i o nenarušavanju nuklearne ravnoteže. To je važno – i Jugoslavija je zainteresovana da se sačuva ravnoteža u ovoj oblasti. No, to nije stvar samo SAD i Sovjetskog Saveza, već i nesvrstanih zemalja. Nesvrstane zemlje i u ovoj oblasti mogu da odigraju značajnu ulogu, naglasio je drug Kardelj, kao i u drugim oblastima u rešavanju brojnih međunarodnih problema. Detant se, na primer, ne može ostvarivati bez nesvrstanih zemalja, iako one niti po sadržini njihove politike nisu blok niti nastupaju kao blok; one su predstavnik vitalnih interesa najvećeg dela čovečanstva i kao takav moraju biti prisutne u rešavanju problema savremenog sveta ravnopravno sa supersilama i blokovskim grupacijama.

Hariman se ponovo vratio na Zonenfeldovu doktrinu i rekao da je ona nesrećan „nesporazum“, „pogrešno citiranje“. Ni Ford, ni Kisindžer ne žele da SSSR ojača svoj uticaj u istočnoevropskim zemljama. Zonenfeld sada objašnjava da ni on nije rekao drukčije, ako i jeste da nije tako mislio. Hariman ističe da nema razloga da brani Zonenfelda, da Zonenfeld jeste funkcioner, ali ne ranga da bi gradio politiku, pa prema tome traži da se veruje njemu (Harimanu), odnosno Fordu i Kisindžeru da oni žele što bolje odnose sa zemljama Istočne Evrope, i da „apludiraju jugoslovenskoj nezavisnoj poziciji“.

Drug Kardelj je rekao da je takva uveravanja čuo i od Forda i od Kisindžera i da „ga raduje što sada to ponovno čuje i od Harimana, koji je i ranije izra-

žavao takvo mišljenje“. Međutim, naglasio je da je on govorio o praktičnim aspektima politike SAD onako kako je u Jugoslaviji vidimo. A tu, u praksi, politika podrške nezavisnosti Jugoslavije često je praćena i drugim tonovima.

Hariman se, zatim, interesovao za prisustvo sovjetskih ratnih brodova u jugoslovenskom delu Jadrana i pitao da li će Jugoslavija odobriti stalne baze jedinica sovjetske flote. Kaže da su SAD zabrinute zbog stalnog naoružanja SSSR i jačanja njihovih snaga prema Kini i Zapadu – u ljudstvu, tenkovima i modernom oružju i pita druga Kardelja za mišljenje zbog čega Rusi to čine.

U odgovoru na prvo pitanje drug Kardelj je rekao da je to pitanje rešeno na način koji svim zemljama daje jednake mogućnosti i tretman na Jadranskom moru. Nisu nikome dozvoljene baze, već samo remont brodova i slično. Pri tome je tim istim jugoslovenskim zakonom određeno koliko vremena strani ratni brodovi mogu da se zadržavaju u našim lukama. U tom pogledu svi imaju jednak tretman. Stalne baze ne mislimo i nećemo odobriti nikome. Tu nema nikakve promene. Od toga nećemo odstupati i zakon nećemo menjati.¹⁵

U vezi sa drugim pitanjem Harimana, drug Kardelj je odgovorio da, izgleda, treba početi od pretpostavke da Sovjetski Savez nije zainteresovan za sukob sa SAD i Zapadnom Evropom, bez obzira ko je na vlasti u Sovjetskom Savezu, Brežnjev ili neko drugi. Međutim, u SSSR-u postoji osećaj da je Sovjetski Savez ugrožen od Zapada. Iz toga proizlaze dve tendencije: stalno naoružavanje i učvršćivanje uticaja i pritiska u istočno-evropskim zemljama i u nekim drugim zemljama. Put da se spreče te tendencije jeste reduciranje naoružanja uz zadržavanje ravnoteže u naoružanju. Jugoslavija je za tu ravnotežu. Ako bi SAD išle odlučnije na pregovore o razoružanju i Sovjetski Savez bi išao u susret i tamo bi se našle snage koje bi to prihvatile. Treba, dakle, razbiti to nepoverenje između SAD i Sovjetskog Saveza, jer se jedni drugih boje. U tome mogu da pomognu i nesvrstani.

Hariman na ovo dodaje da je u SAD teško bilo šta učiniti u tom smislu, jer Sovjetski Savez svojim ponašanjem „daje municiju jastrebovima“ i argumente krajnjoj desnici. I Fordu i Karteru je teško da ustanove koje bi druge motive, sem agresije, Rusi imali za takvo naoružavanje.

Drug Kardelj je odgovorio da takvo uverenje proizlazi iz blokovske podela sveta i težnje da se izmeni odnos snaga i ravnoteže. Stoga politika detanta ima i propratnu pojavu – da se i SAD i Sovjetski Savez mešaju u unutrašnje stvari drugih, zemalja, pa se i naoružavaju za takvu politiku. A Jugoslavija je protiv mešanja u unutrašnje stvari drugih zemalja, bez obzira sa čije strane ono dolazilo, između ostalog i zbog toga što to stvara nepoverenje između SAD i SSSR. U nastavku drug Kardelj je pomenuo – kao primer toga – slučaj Angole i rekao da sovjetsku pomoć Angoli ne treba gledati jednostrano, jer tu se radilo o pravu i zahlevu jednog oslobodilačkog pokreta da dobije oružje od zemlje koja je bila

---

¹⁵ Sovjetska vlada je marta 1973. predala zahtev jugoslovenskoj vladi za odobrenje remonta sovjetskih brodova u jadranskim lukama. Na taj zahtev nije odmah odgovoreno već se pristupilo izradi zakona kojim je ta materija regulisana na način kakav je ovde iznet od strane Kardelja.

spremna da mu pomogne.¹⁶ I za SAD bi bilo bolje da su i one pomagale oslobodilački pokret Neta, odnosno dekuražirale snage koje su mu najavile građanski rat. U tom slučaju ne bi došlo do konfrontacije između SAD i Sovjetskog Saveza. Naglasio je da on ne brani ovakvu politiku Sovjetskog Saveza, već govori u ime nesvrstane Jugoslavije koja ima dubok interes da Angola sačuva svoju nezavisnost, a interes je Jugoslavije i da ne dolazi do konfrontacija između SAD i Sovjetskog Saveza. SAD imaju priliku i mogućnosti da poprave svoje odnose sa Angolom. To bi bila velika stvar, a sa svoje strane drug Kardelj je, na kraju, izrazio ubedenje da će Neto svakako nastojati da sačuva nezavisnost i nesvrstanu poziciju Angole.

Hariman se nije složio sa objašnjenjem druga Kardelja o Angoli. Rekao je da je tačno, kada je Vijetnam u pitanju, da SAD nisu trebale tamo ići. Napravili su veliku grešku u Vijetnamu. No, u Angoli su Rusi preko Kubanaca nametnuli svoje prisustvo. Hariman je, ipak, dodao da i on misli da bi sada trebalo poslati ambasadora u Angolu i uspostaviti odnose s Netom.

U nastavku Hariman spominje i akciju Kisindžera u Rodeziji. To je težak zadatak ali on misli da mu treba odati priznanje, jer u ovom slučaju radi dobro.¹⁷

U vezi sa akcijom Kisindžera u Rodeziji, drug Kardelj je odgovorio kratko da će stav Jugoslavije biti onakav kakav bude susednih i drugih nesvrstanih zemalja Afrike (Tanzanije, Zambije i drugih). Ako one podrže tu akciju podržaćemo je i mi. Ako ta akcija rezultira u koraku napred ka rešavanju problema Rodezije, biće dobro. Zato nismo ništa činili što bi dekuražiralo tu „misiju“, ali još nismo ni zauzeli nikakav stav.

---

¹⁶ U Angoli je odmah po sticanju nezavisnosti od Portugalije 1975. izbio građanski rat koji se vodio između pristalica dva glavna pokreta za oslobođenje Angole od kolonijalne vlasti. S jedne strane je bila MPLA, pokret marksističke orijentacije, čiji je vođa Agustino Neto izabran za prvog predsednika Angole po proglašenju nezavisnosti. Njegovu vladu i pokret podržavali su SSSR i druge socijalističke zemlje, a Kuba je poslala i vojne jedinice koje su se aktivno uključile u građanski rat na njihovoj strani. S druge strane, rivalskom pokretu UNITU, koji je tokom anticolonijalne borbe podržavala Kina, podršku su pružale SAD, a kasnije Južna Afrika. Bio je to jedan od najkrvavijih i najdužih lokalnih oružanih sukoba iz vremena Hladnog rata, čemu je u velikoj meri doprinela hladnoratovska logika rivalstva i sukobljavanja dve supersile. Ovaj najduži afrički građanski rat, u kojem je ubijeno oko pola miliona ljudi uz veliku materijalnu devastaciju zemlje, formalno je završen tek 2002, kada su dve zaraćene strane potpisale mirovni sporazum.

¹⁷ Kisindžer se tokom 1976. dosta angažovao oko Rodezije, u kojoj je sve više zaoštravao sukob između vlade belaečke manjine Jana Smita (Ian Smith) i nekoliko pokreta crnačke većine koji su se borili za nezavisnost. Najznačajnija je bila misija Kisindžera u septembru te godine (na koju se i odnosila ova Harimanova opaska) kada se u Pretoriji sastao sa Janom Smitom, da bi im se u završnici razgovora priključio i premijer Južne Afričke Džon Vorster (Jhon Vorster). Na ovoj konferenciji Smit je, iako nerado, prihvatio tzv. Kisindžerov plan koji je predviđao da se (u šest koraka) vlast u Rodeziji prenese na crnačku većinu i to u okviru dve godine. Kisindžer je za ovu akciju imao podršku britanske vlade. Mada su se sukobi u Rodeziji nastavili, 1979. organizovani su izbori na kojima je pobedio Ujedinjeni afrički nacionalni savet, a biskup Abel Muzoreva postao prvi crnački premijer. Rodezija je tada promenila ime u Zimbabve.

Hariman je na kraju zamolio da govori nasamo sa drugom Kardeljem. U tom razgovoru – uz prisustvo prevodioca – Hariman je zamolio druga Kardelja da prenese Predsedniku Titu da bi bilo dobro da „nekad kaže i nešto dobro o SAD, kad toga ima“. Istakao je da se u SAD dobija utisak da je Jugoslavija u takvim odnosima sa Sovjetskim Savezom da ga nikad ne napada, ali stalno napada SAD.

U vezi sa aktivnošću Jugoslavije kao nesvrstane zemlje Hariman je prigovorio zbog našeg angažovanja oko rezolucije o Koreji koja je doneta na Petom samitu u Kolombu, kao i u vezi našeg stava prema Portoriku. Što se Koreje tiče izneo je da veliki broj Koreanaca iz Severne Koreje stalno beži u Južnu Koreju, „jer im je tamo lepše“, a u vezi sa Portorikom da je neprihvatljivo, to jest nedovoljno da manjina traži nezavisnost – za to treba da se izjasni ceo narod, a narod to ne želi.

U vezi sa davanjem pomoći zemljama u razvoju – Hariman je rekao da bi guvernera Kartera veoma interesovalo mišljenje Predsednika Tita. Na kraju ponovo je istakao značaj akcije Kisindžera u Rodeziji, insistirajući na pozitivnoj oceni.

Odgovarajući na ove poruke za Predsednika Tita, drug Kardelj je rekao da Predsednik Tito i jugoslovensko rukovodstvo veoma vode računa o svojim odnosima i sa SAD i sa Sovjetskim Savezom. Nije tačno da mi samo napadamo SAD, a ne SSSR. Mi samo branimo sebe i svoju politiku. Mi, u stvari, želimo dobre odnose sa obe zemlje i nikoga ne napadamo. Ali, postoje razmimoilaženja kako sa SAD tako i sa SSSR po određenim pitanjima. Stvar je političkih metoda jedne i druge zemlje koliko se i kako ta razmimoilaženja iznose u javnosti. SAD nam zameraju što ih napadamo, a SSSR nam zamera – kako oni kažu – što „izjednačavamo SAD i SSSR“. Eto, upravo sada, s tog stanovišta, SSSR kritikuje naše učešće na konferenciji u Kolombu. Stanje pri tome je takvo da SAD nas i mi njih kritikujemo javno, ali se u odnosima sa Sovjetskim Savezom ta međusobna kritika ne publikuje ni kod njih ni kod nas. Osim toga SAD treba da imaju u vidu i geografski položaj Jugoslavije i da imamo puno razloga da održavamo što bolje odnose sa SSSR. Razvijajući saradnju sa Sovjetskim Savezom Jugoslavija čini to prvenstveno u svom interesu ali isto tako doprinosi i boljim odnosima između SSSR i SAD.

Što se tiče rezolucije o Koreji treba imati u vidu, rekao je drug Kardelj, da bi mi bili sretniji da je ona bila drukčija. Ali, Jugoslavija nije sama u pokretu nesvrstanih. Ona saraduje i dogovara se sa mnogim zemljama pa je nekad i sama izložena raznim pritiscima u ime solidarnosti. U slučaju Portorika, opet, Jugoslavija je nastojala da stvari ne idu dalje od faze u kojoj se to pitanje već nalazilo, tj. priznanja prava narodu Portorika na samoopredeljenje. Imam utisak da je to uglavnom i postignuto.

O pitanju ekonomske pomoći industrijski razvijenih zemalja zemljama u razvoju, drug Kardelj je pozdravio dosadašnje napore SAD i najavljene želje guvernera Kartera. Po mišljenju jugoslovenskog rukovodstva centralni problem „novog ekonomskog poretka“ u svetu je praktično u tome, kako ubrzati i povećati

ti priliv kapitala iz razvijenih u nerazvijene zemlje, i to na način koji će biti od interesa za obe strane. Klasični način eksporta kapitala postao je nemoguć, jer je sve manje zemalja koje su spremne da trpe eksploataciju. Mi smatramo da je postepeno moguće postići sporazum o drugim metodima svetske cirkulacije kapitala – i javnog i privatnog. Jugoslavija smatra da je potreban takav novi sistem ekonomskih odnosa u svetu koji će omogućiti takav tok i korišćenje kapitala razvijenih zemalja da se zemlje u razvoju osposobljavaju da i same učestvuju u profitu koji taj kapital daje i da daljim reinvesticijama osiguraju svoj brži ekonomski razvoj. Stoga mi pridajemo veliku pažnju upravo ekonomskom samoorganizovanju nerazvijenih zemalja, koje će omogućiti maksimalno oslanjanje na sopstvene snage, s jedne, a da one mogu pregovarati kao ravnopravni partner sa razvijenim zemljama, s druge strane, Jugoslavija je, zajedno sa drugim nesvrstanim zemljama, upravo tom pitanju dala veliki značaj i posvetila punu pažnju u Kolombu zalažući se da se nesvrstane zemlje organizuju tako da se osposobe da na ravnopravnoj osnovi primaju i koriste dobijenu ekonomsku pomoć.

U vezi sa akcijom Kisindžera u Rodeziji, drug Kardelj je ponovio da mi još nismo zauzeli stav, a kad ga zauzmemo biće sigurno solidaran sa stavom Tanzanije, Zambije, Angole i drugih afričkih zemalja koje učestvuju u pregovorima, na što je Hariman odgovorio: „Rusi su već zauzeli negativan stav i ja sam im rekao da to nije dobro“.

Uvažavajući objašnjenje i razloge koje je drug Kardelj naveo što ne može ovog puta da se sretne sa Predsednikom Titom, Hariman je rekao da je sada najvažnije zdravlje Predsednika Tita a da on prihvata poziv koji mu je u ime druga Tita uputio Kardelj da u drugoj prilici ponovo dođe u Jugoslaviju i vidi se sa drugom Titom.

U odgovoru na zdravicu druga Kardelja na ručku koji je priređen posle razgovora, Hariman je istakao svoju i želju SAD za skorim i potpunim ozdravljenjem Predsednika Tita i potpunim oporavkom druga Kardelja i njihovu nadu da će oni u potpunosti povratiti snagu i biti još dugo od koristi ne samo Jugoslaviji već i celom svetu.